

SPECIÁLNÍ ČLÁNEK

Lékař a právo II – soudní znalci a znalecké ústavy

Piňos I.

Advokátní kancelář, Praha

Anest. intenziv. Med., 28, 2017, č. 2, s. 135–138

SOUHRN

Článek shrnuje způsob, jakým se lékaři mohou stát soudními znalci, požadavky na jejich kvalifikaci a další náležitosti. Dále hovoří o obecných principech znalecké činnosti a nejčastějších nesprávnostech nebo vadách znaleckého zkoumání. Popisuje činnost znaleckých ústavů. V závěru nastiňuje možná řešení pro zlepšení situace.

KLÍČOVÁ SLOVA

soudní znalec – lege artis – občanskoprávní odpovědnost

ABSTRACT

Piňos I.: The physician and the law II – forensic medical experts and expert institutions

The article describes the system of registration for legal experts in medicine, the qualification required and other requirements on the applicants. The common circumstances of legal expertise in medicine and some typical pitfalls are discussed. The work of legal expertise institutions is described too. Possible improvements to the system are mentioned.

KEYWORDS

court expert – correct medical procedure – liability

V činnosti soudních znalců v oboru zdravotnictví došlo v posledních 20 letech k výrazným změnám. Jedná se zejména o způsob, jakým se lékaři dostávají na seznam soudních znalců a jaká je jejich kvalifikace a předpoklady k tomuto jmenování. Dále se jedná o kontrolu kvality, ale také pravdivosti jejich posudků a o eventuelní sankce, které přicházejí v úvahu při podání zkreslených nebo vysloveně nepravdivých posudků. V současné době se připravuje nová právní úprava, inspirovaná do nebe volajícími nepravdivými posudky. Pozornost upoutaly zejména podvodné posudky v oboru dopravy – posuzování dopravních nehod ať už skutečných nebo předstíraných pro potřeby pojistného podvodu.

V dřívějších dobách v medicínských věcech téměř o všem rozhodovali soudní lékaři a jejich posudky byly soudem brány za konečné bez ohledu na základní obor, ve kterém probíhala péče. Tedy i ve věcech výhradně klinického rázu. Tato praxe již naštěstí pominula a dnes se posudky důsledně svěřují znalcům z totožného oboru – v řeči soudní

odvětví, nebo specializace, jako posuzovaný lékař či oddělení (klinika).

INDIVIDUÁLNÍ SOUDNÍ ZNALCI

Proces jejich jmenování byl až donedávna zcela liberální a s výjimkou odvětví psychiatrie, o které byl vždy enormní zájem, si žádost o zapsání do seznamu soudních znalců mohl úspěšně podat prakticky každý lékař s dříve tzv. II. atestací z odvětví (oboru) a většinou 10 roky praxe. Jediným dalším předpokladem kromě doloženého vzdělání a délky praxe bylo doporučení zaměstnavatele nebo nověji registrátora, jednalo-li se o soukromého lékaře.

V novější době začaly soudy oprávněně požadovat absolvování právního minima pro znalce. Tyto kurzy v rozsahu jednoho víkendu organizuje například Vysoká škola ekonomická v Praze. Pro nové odvětví posuzování nemajetkové újmy podle tzv. metodiky Nejvyššího soudu je rovněž nutné absolvovat speciální školení, které už je dosti náročné, a to jak na pochopení, tak i finančně.

Vzhledem k tomu, že odměna znalců podle tarifu činí zhruba desetinu běžné hodinové sazby účtované dnes většími advokátními kancelářemi, není o tuto službu příliš veliký zájem. Proto se individuální soudní znalci, zejména u chirurgických oborů, rekrutují často buďto z řad důchodců, anebo z řad lékařů, kteří jsou již dávno mimo nemocniční praxi a mají na vypracovávání posudků čas a časově je to i baví. Tato činnost i mezi stávajícími znalci s výjimkou důchodců není příliš populární, zejména pokud se jedná o účasti na soudním jednání, které bývá často spojeno s obtížným cestováním křížem krážem po republice s minimální náhradou za ztrátu času.

Výjimku tvoří úzká skupina znalců, kteří se specializují na aktivní obranu lékařů a zdravotnických zařízení a zakládají na tomto popularizaci své vlastní osoby, z nichž resultuje finanční návratnost z jiných činností těchto (placené doškolovací akce, úspěchy ve volbách do výboru odborných společností apod.). Jsou známy i případy znalců, kteří přímo spolupracují s advokátními kancelářemi specializovanými na právní zastoupení zdravotnických zařízení. Tito znalci neváhají v odborných časopisech publikovat „odborné“ rady, jak se chovat v případě „průšvihů“, dokonce radí, jak dodatečně upravovat nebo dokonce znovutvořit zdravotnickou dokumentaci tak, aby se to jednak nepoznalo, jednak aby to přispělo k exkulpaci lékaře. Cituji doslova z jedné takové publikace: „ochranu lékaře tvoří tým složený ze soudního znalce a právníka ...“. Je zjevné, že v naprostém klidu tito znalci rezignují na ustanovení zákona o znalcích a tlumočnících, který jim ukládá podávat posudky nestranné a pravdivé.

Jiný případ jsou znalci z odvětví psychiatrie a psychologie. Vzhledem k ustanovením našeho trestního řádu a vyšetřovacím zvyklostem jsou tito znalci zavaleni prací a příjmy ze znalecké činnosti činí často velmi podstatnou část jejich celkového příjmu. Téměř všechny krajské soudy, ale zejména pražské soudy, již mnoho let další žádosti o zapsání do seznamu znalců nepřijímají. V tomto případě se jako v jediném odvětví požaduje další odborná kvalifikace, speciální kurz tzv. forenzní psychiatrie. Stejně ale pohyb v této skupině znalců je minimální, neboť nikdo z nich neustává v této činnosti často až do velmi pozdního věku. Stejně tak znalci z odvětví psychologie mají zajištěný dostatečný přísun zadání, jednak rovněž díky trestním věcem, ale také díky nekonečným sporům o výchovu dětí před opatrovnickými soudy. Typický znalecký posudek z těchto dvou odvětví obsahuje kolem 50 stran doslova opsaných částí zdravotnické dokumentace, vyšetřovacího spisu a protokolů z jednání před soudem, po kterých následuje několik málo stránek vlastního vyšetření a samotný znalecký

závěr často ani ne na jednu stránku. Účtovány jsou běžně částky přes 20.000,- Kč za jeden posudek. Setkal jsem se s rekordem u ústavního znaleckého posudku, kdy pražský znalecký ústav z odvětví psychiatrie fakturoval za jeden nekomplikovaný případ 64.000,- Kč. Vyšetření probandky proběhlo během dvou hodin.

ZNALECKÉ ÚSTAVY

S výjimkou laboratorních vyšetření, jako je lékařská genetika – určování otcovství a podobné úzké specializace, u nás z odvětví klinické medicíny existuje de facto 5 znaleckých ústavů. Zdánlivě je jich sice více, ale ve skutečnosti personálně spolu splývají vždy určitá lékařská fakulta spolu s příslušnou fakultní nemocnicí. Takže 3. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze = Fakultní nemocnice Královské Vinohrady, 2. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze = Fakultní nemocnice v Motole atd. Často opomíjeným problémem bývá, že tyto znalecké ústavy mají ve skutečnosti registrováno znalecké pověření pro několik málo oborů, ale často vydávají znalecké posudky ve všech oborech, které jsou v ústavu zastoupeny. Typickým znakem posudků znaleckých ústavů bývá nepřiměřená délka lhůt při jejich zpracování (osobně jsem zaznamenal rekord 3 roky a 2 měsíce), vysoké fakturované náklady (rekord zatím z mé praxe 136.000 Kč), které navíc vždy procesní strany zatěžují ještě platbou DPH. Posledně jmenovaný případ obsahoval ve vyúčtování „studium dokumentace“ jedním lékařem v délce 81 hodin. Zemřelá pacientka strávila na příslušném oddělení z daného odvětví celkem 16 hodin, než byla přeložena na KARIM. Rakouský znalec z Allgemeine Krankenhaus Wien, prestižní odborník v daném odvětví, kterého jsem nakonec musel angažovat, si účtoval za celý posudek včetně vypracování práci v délce 10 hodin a pro zajímavost – hodinová sazba pravda – 350 EUR. Dále je příznačné, že často se zpracovatelé ústavních posudků skrývají za nedefinovatelná a nikde nezapsaná kolektivní rozhodnutí. Stává se to, když osoba pověřená obhajením znaleckého posudku neumí při výpovědi před soudem obhájit často zjevně nepravdivá tvrzení, ale skrývá se za prohlášení, že se jedná o kolektivní rozhodnutí znaleckého kolektivu složeného ze zástupců oborů, kterým on nemůže rozumět. Bohužel mylná představa velké části našich soudů, stejně tak jako Policie ČR a státních zastupitelství, je, jako by ústavní znalecký posudek ústavu, zejména zapsaného v části II. seznamu, byl zárukou objektivnosti a správnosti. Nicméně právě naopak zpracovatelé podepsaní pod těmito posudky (což běžně nebývají totožné osoby s těmi, kteří posudek skutečně napsali) jsou často odborníci zvučných jmen s příslušnou dávkou titulů před

i za jménem. Zasedají ve výborech odborných společností a ve vědeckých radách fakult, často jsou zváni do konkurzních komisí při výběrových řízeních na vedoucí místa v jiných znaleckých ústavech a do oponentur při doktorandském, habilitačním a jiném akademickém řízení. Je proto zcela zjevné, že jakmile mají podat znalecký posudek na jiný z těch několika málo ústavů v ČR, první, co udělají je, že zavolají kolegovi, jehož se posudek má týkat, s otázkou: „Ahoj, tak co s tím uděláme?“. Na druhé straně dovedou být autoři těchto posudků velmi nemilosrdní k lékařům z malých periferních zařízení okresního typu, soukromých zařízení a k privátním lékařům v terénu.

Bohužel soudy jsou dlouhodobě navyklé považovat tyto ústavní znalecké posudky za něco neotřesitelného a přisuzují jim téměř absolutní platnost. Nebezpečí spočívá v tom, že navíc tyto posudky bývají dílem kolektivního orgánu – znalecké komise či skupiny, jmenované ředitelem nebo jiným vedoucím pracovníkem příslušného zdravotnického zařízení nebo školské instituce. Naprosto standardně se stává, že i když poškozený nebo postižený lékař či zařízení chce brojit proti zjevně nepravdivému znaleckému posudku, např. trestním oznámením, věc je prakticky vždy odložena většinou s odůvodněním, že nelze uplatnit odpovědnost vůči konkrétní osobě, neboť tato je skryta za podpisy celého kolektivního orgánu. Pokud by přece jen došlo k dalším trestním řízením vůči autorovi nepravdivého posudku, vyvstane zde vždy otázka nového znaleckého posouzení, zda napadený posudek byl nebo nebyl nepravdivý. Zažil jsem případy, kdy zástupce znaleckého ústavu lhal v soudní síni zcela bezostyšně, tvrdil odborné nesmysly. Já věděl, že lže, on věděl, že já to vím, ale že jsem jediný člověk v soudní síni, který ví, o čem se mluví. Soud je takovému znalci vystaven zcela na pospas, ať už je to ve prospěch nebo naopak v neprospěch lékaře.

ČESKÁ LÉKAŘSKÁ KOMORA A ZNALECKÉ KOMISE

Česká lékařská komora (ČLK) je zřízena zákonem jako veřejnoprávní instituce s rozsáhlými pravomocemi a důležitými úkoly. Podle zákona o lékařské komoře je členství v ní povinné a je nezbytnou podmínkou pro výkon lékařského povolání. Zároveň je lékařská komora také povinna dbát na kvalitu práce lékařů, kontrolovat jí a má k tomu vybudovány své mechanismy a instituty. Nicméně lékařská komora na úrovni okresních sdružení do značné míry rezignovala na tuto část svého poslání a přeměnila se v jakousi odborovou centrálu lékařů. Okresní orgány ČLK projednávají stížnosti pacientů nebo pozůstalých proti lékařům

v nevelkém regionu své působnosti a členové těchto komisí jsou propojeni rozličnými osobními vazbami s ostatními členy ČLK v místě. Téměř vždy proto končí stížnosti posouzené jako nedůvodné i v případech, kdy se jedná o zcela zjevná pochybení. V poslední době se občas přihodí, že čestná rada Prezidia ČLK na základě opravného prostředku – námitky – podaného stěžovateli zruší rozhodnutí okresní komise a přikáže zahájit disciplinární řízení vůči konkrétnímu lékaři. Jsou i případy zvláštní, setkal jsem se s případem, kdy se cítil poškozen stranický funkcionář okresního formátu a zařídil si, že jako stěžovatelé za něho byli podepsáni tehdy ještě „stínový předseda vlády“ a tehdy ještě „stínový ministr zdravotnictví“. Postavení obou je již dnes značně odlišné. Mimořádně pomstychtivý stěžovatel sám si jistě sliboval od takového podání vyšší šanci na úspěch. Možná i právem. Často jsou tato podání vedena snahou připravit si zdarma znalecký posudek jako argumentaci pro následnou žalobu o náhradu škody. Ale uvedená řízení před ČLK trvají neobyčejně dlouho a pravidelně končí později než případná občanskoprávní řízení. Často jsou také přerušována do pravomocného rozhodnutí soudního sporu.

ÚZEMNÍ ZNALECKÉ KOMISE – DNES POVĚŘENÝ ODBORNÍK A DŘÍVE ÚSTŘEDNÍ ZNALECKÁ KOMISE – DNES POVĚŘENÝ ODBORNÍK MZD

Vyřizování stížností poškozených pacientů nebo pozůstalých krajskými úřady je zatíženo nebezpečím konkrétního střetu zájmů. Krajské úřady jsou personálně i politicky propojeny s orgány veřejné správy. Nemocnice jsou často vlastněny různými holdingy nebo přímo zřizovány jako příspěvkové organizace krajských orgánů. Znamená to, že krajský úřad často vyřizuje stížnost, která by následně mohla vést k vznesení nároku na náhradu škody proti jím vlastněnému zařízení. Jindy jsou zase krajské zastupitelé členy statutárních orgánů nebo dozorčích rad příslušných právnických osob – jednotlivých nemocnic. Je samozřejmě tedy zjevné, že je zde snaha uzavírat případy jako stížnosti neoprávněné. Analogická situace panovala po dlouhá léta také na ministerstvu zdravotnictví. Bývalá Ústřední znalecká komise – orgán s nejasným statutem, svolávaný ad hoc k jednotlivým případům rozhodovala tzv. inkvizičním způsobem – to jest výhradně z dokumentace, byla tajuplným orgánem, stěžovatel se nikdy nedozvěděl, kdo v komisi zasedal a jaký vyjádřil názor. Stěžovateli byl nakonec předložen velmi stručný závěr, zda bylo nebo nebylo v daném případě postupováno tzv. lege artis. Ve všech těchto komisích se tehdy objevovaly tendence dvojího měření. Jestliže se posuzovala práce zařízení, které bylo někomu

„trnem v oku“, tj. soukromé zařízení bez napojení na mocenské struktury nebo jinak „v nemilosti“, nebo kde byla politická vůle toto zařízení zrušit, pak byly veškeré stížnosti řešeny podstatě rigorózněji, nežli v případech, kdy blíže nespecifikovaný „zájem“ byl dané zařízení nebo lékaře maximálně ochránit.

MOŽNÁ ŘEŠENÍ

Je velmi důležité osvětou podpořenou skutečným kazuistikami důsledně poukazovat alespoň na ty nejkriklavější případy vědomě nepravdivých znaleckých posudků. Otázka jmenování znalců z oboru zdravotnictví by měla být zcela zásadně revidována. Požadavky na erudici a vlastní odbornou znalost znalce by se měly podstatně zvýšit, konkrétně bych považoval minimálně délku lékařské praxe pro ustanovení znalcem 20 let. Žadatel by neměl být členem žádného orgánu odborných sdružení a neměl by mít ani možnost do volitelných funkcí kandidovat (Je pochopitelné, že usiluje-li někdo o prestižní funkci ve voleném orgánu, jen těžko bude zvláště před volbami podávat objektivní znalecké posudky vůči členu skupiny lékařů, která ho má následně volit. Je vždy pohodlnější prezentovat se jako ochránce lékařů.). Znalecká činnost by měla být podstatně lépe oceněna, aby se znalcství stalo dostatečně lukrativním tak, aby tady mohla postupně vzniknout vrstva lékařů specialistů, kteří se posuzováním zabývají pravidelně a přináší jim to dostatečný příjem, který by je v řádné činnosti motivoval, a zároveň aby zde byla přítomna jasná obava z případné ztráty tohoto postavení, a tedy i příjmu. Jestliže znalec je honorován částkou na úrovni 10–20 % hodinového příjmu advokátů sedících v soudní síni, nelze se pak divit, že málokterý lékař vůbec o jmenování znalcem stojí, anebo již jmenované znalce nelze přemluvit k tomu, aby nějaký posudek vypracovali. Bylo by také dobré, aby příslušný znalec stál již na žebříčku odborné hierarchie dostatečně vysoko, aby nemusel mít strach z ohrožení své kariéry, pokud napíše nepřiznivý posudek vůči nějaké prestižní klinice nebo obávané osobnosti. Ze své jak dříve lékařské, tak i později právní praxe mohu jen konstatovat, že

ty největší „průšvihy“ se nevyhýbají ani těm nejprestižnějším zařízením.

Za ideální cílový stav bych považoval, kdyby časem vznikla podobně jako ve Spojených státech taky u nás vrstva profesionálních soudních znalců ze všech příslušných oborů, kteří mají za sebou dostatečně dlouhou a úspěšnou lékařskou dráhu a nadále se věnují výhradně nezávislé znalecké činnosti, samozřejmě za stálého doplňování svého vzdělání. V současné době by bylo namístě, aby soudy, ale také orgány činné v trestním řízení, důsledně kontrolovaly činnost znalců a podávání nepravdivých znaleckých posudků přísně prošetřovaly a vyvozovaly vůči takovým znalcům nekompromisní závěry. Na zvážení je otázka nezávislých znaleckých ústavů z oboru zdravotnictví, zejména těch, které působí v klinických odvětvích.

Znalecké posuzování je u nás neprávem opomíjenou vysoce náročnou činností, která není ani společensky ani finančně náležitě ohodnocena. Posláním znalce by mělo být jak pomáhat očistným mechanismům vůči lékařům, kteří se zásadním způsobem zpronevěřili svému povolání, zejména povinnosti postupovat lege artis, tak i naopak očistit lékaře, kteří jsou v poslední době stále více vystavováni neodůvodněným nárokům domnělých poškozených, často prosazovaných prostřednictvím trestních oznámení. Práce znalce by měla být na nejvyšší odborné úrovni, pravdivá a nezaújatá a také náležitě hodnocená a respektovaná.

Práce je původní a nebyla publikována ani není zaslána k recenznímu řízení do jiného média.

Autor prohlašuje, že nemá střet zájmů v souvislosti s tématem práce.

Do redakce došlo dne 1. 11. 2016.

Do tisku přijato dne 6. 1. 2017.

Adresa pro korespondenci:

Mgr. MUDr. Igor Piños, CSc.

e-mail: AK@pinos.biz